

ماحولیاتی ۽ سماجی انتظام جو منصوبو ضلع تنبو محمد خان

سندھ آرلی لرننگ انہاسمینٹ ٹرو کلاس روم ٹرانسفارمیشن

(SELECT)

ریفارم سپورٹ یونٹ (RSU)

اسکول، ایجوکیشن ۽ لٹریسی ڈیپارٹمنٹ

حکومت سندھ

G3 Engineering Consultants (Pvt.) Ltd.

رپورت جو خلاصو

اي ايس 1: اسڪول ايجوڪيشن اينڊ لٽريسي ڊپارٽمينٽ اعليٰ ثانوي اسڪول جي سطح (گريڊ 12) تائين تعليم مهيا ڪرڻ جو ذميوار آهي. سنڌ جا اهم تعليمي مسئلا اسڪول ايجوڪيشن سيڪٽر پلان کي عملي جامو پهراڻڻ جي ضرورت تي زور ڏين ٿا، ۽ اهو سيڪٽر پلان، تعليم کاتي کي اسڪولن جي تعليمي پلان ۽ هڪ رهنما حڪمت عملي مهيا ڪري ٿو ۽ تعليم کاتي جي رٿابندي جي رخ جو تعين ڪري ٿو. سنڌ ايجوڪيشن سيڪٽر پلان ۽ روڊ ميپ (SESP&RP) 2019-24 جي ترجيح ابتدائي تعليم ۽ ثانوي تعليم ڏانهن توجه ڏيڻ آهي. سنڌ جي تعليم ۽ خواندگيءَ جي کاتي طرفان، ڪلاس روم ٽرانسفارميشن جي ذريعي سنڌ ۾ شروعاتي درجن جي پڙهائيءَ جي واڌاري لاءِ هڪ منصوبو (SELECT) سنڌ ارلي لرننگ انهناسمينٽ ٿرو ڪلاس روم ٽرانسفارميشن شروع ڪيو ويو آهي. هن پروجيڪٽ جي اهم مقصدن ۾ ورلڊ بينڪ جي مالي سهڪار سان اسڪولن ۾ ٻارن جي گهٽ داخلا، تدريس جي مروج پراڻن طريقن، گهٽ محفوظ ۽ غير معياري اسڪولي عمارتن جهڙن مسئلن کي حل ڪرڻ آهي. ان سان گڏ سنڌ جي 12 ضلعن ۾ پرائمري درجي جي شاگردن جي پڙهڻ (ريڊنگ) جي صلاحيتن کي بهتر بڻائڻ ۽ اسڪولن ۾ شاگردن جي داخلا جي شرح وڌائڻ پڻ آهي. پروجيڪٽ جي لاڳت 154.7625 ملين ڊالر آهي جنهن ۾ گلوبل پارٽنرشپ جي ذريعي مليل پارٽنرشپ آف ايجوڪيشن گرانٽ جا 54.7625 ڊالر پڻ شامل آهن، پروجيڪٽ جا 4 جُز (ڪمپوننٽ) آهن، جن ۾ ڪمپوننٽ 2 ۾ معياري ۽ محفوظ ماحول وارو تعليمي ماحول فراهم ڪرڻ لاءِ 600 پرائمري اسڪولن کي تعمير ڪيا ويندا ۽ 550 مڊل ۽ 50 سيڪينڊري اسڪول اپ گريڊ ڪيا ويندا. سليڪٽ پروجيڪٽ جي ماحولياتي ۽ سماجي تحفظ جي انتظامي فريم ورڪ يعني اي ايس ايم ايڇ (ESMF) مطابق پروجيڪٽ E&S جي درج بندي معتدل آهي ڇو ته پروجيڪٽ جي سول ڪم دوران E&S جا جيڪي خطرا ۽ ناڪاري اثر پيدا ٿي سگهن ٿا، اهي عارضي، منهن ڏيڻ جوڳا ۽ مناسب آيا، وني آسانيءَ سان تاري سگهڻ ۽ وقتائتا قدم کڻي اڳوات روڪڻ جهڙا آهن. هيءُ ماحولياتي ۽ سماجي انتظام جو منصوبو (اي ايس ايم پي) وچٿري قسم جي خطرن کي منهن ڏيڻ جي ضرورتن کي پورو ڪرڻ لاءِ تيار ڪيو ويو آهي. ٽنڊو محمد خان ضلعي ۾ ايجوڪيشن ۽ لٽريسي ڊپارٽمينٽ پاران اسڪولن جي چونڊ جي معيار موجب چونڊيل ۽ سيڪريٽري سنڌ ايجوڪيشن ۽ لٽريسي ڊپارٽمينٽ طرفان نوٽيفاءِ ڪيل 29 اسڪولن کي بهر تعمير/بحالي لاءِ چونڊيا ويا، پروجيڪٽ مينيجمينٽ اينڊ امپليمينٽيشن يونٽ (PMIU) جي ماحولياتي ۽ سماجي انتظام يونٽ (ESMU) پاران هڪ E&S اسڪريننگ چيڪ لسٽ تيار ڪئي، جيڪا ESMF پروجيڪٽ جي E&S اسڪريننگ چيڪ لسٽ مان ڪنئي ويئي آهي. ڪل 29 اسڪولن جي اسڪريننگ E&S اسڪريننگ چيڪ لسٽ ذريعي ڪئي وئي ۽ 21 اسڪولن کي تعمير/بحالي لاءِ موزون قرار ڏنا ويا. اسڪولن کي الڳ ”ٽيڪنيڪل نيد اسيسمينٽ چيڪ لسٽ“ ذريعي پڻ چڪاسيو ويو. هي ESMP بيس لائين، E&S خطرن ۽ انهن جي اثرن، E&S جي خطرن ۽ ضمني رٿائن جي اثرن جي گهٽتائي جا قدم مهيا ڪري ٿي جن جي نشاندهي ضلعي ٽنڊو محمد خان ۾ اسڪولن جي E&S اسڪريننگ دوران ڪئي وئي هئي. اسڪولن جي اسڪريننگ دوران متاثر ڌرين، دلچسپي رکندڙ پارٽين ۽ ڪمزور گروپن سان اسٽيڪ هولڊرز جي مشاورت پڻ ڪئي وئي.

اي ايس 2: سليڪٽ پروجيڪٽ هيٺ ٽنڊو محمد خان ضلعي ۾ اسڪولن جي تعمير لاءِ قانوني، ريگيوليٽري ۽ انتظامي فريم ورڪ آئيني شقن، ملڪي قانونن ۽ ورلڊ بئنڪ ESMF جي عملداريءَ تي مشتمل آهي. ورلڊ بئنڪ جي (ESSs) ESMF مطابق هي ESMP وچٿري سطح جي خطرن جي امڪانن کي منهن ڏيڻ لاءِ جوڙيو ويو آهي. بهرحال، سنڌ جي EPA ريگيوليشن نوٽيفڪيشن سيپٽمبر 2021 تحت، ضابطن جي شيڊول II جي مطابق، ذيلي يا ضمني رٿائون IEE اڀياس جي دائري ۾ اچن ٿيون. اهو واضح ڪري ٿو ته تعليمي ۽ تدريسي ادارن جي تعمير جو جائزو IEE اڀياس (اسٽڊي) کي سامهون رکي ڪيو ويندو. تفصيل لاءِ مهرباني ڪري SEPA (ماحولياتي جائزي) ضابطن 2021 جو شيڊيول J - I (5) ڏسو.

اي ايس 3: هيءُ باب 21 اسڪولن جي ذيلي منصوبن جي تفصيلي وضاحت ڪري ٿو جن کي E&S اسڪريننگ ۽ ضرورت جي جائزي جي سروي کان پوءِ حتمي شڪل ڏني وئي آهي. ان ۾ ماڊولر آرڪيٽيڪچرل، انجنيئرنگ ۽ سائيٽ جي مخصوص ڊيزائن، ضروري حفاظتي خاصيتون، تعميراتي شيڊول، صاف پاڻي ۽ نيڪاس جون سهولتون، سي آر آئي ۽ صنفِي حساسيت ۽ هر عام ۽ خاص جي شموليت جون خاصيتون شامل آهن. ساحلي ۽ غير ساحلي ضلعن ۾ مختلف موسمي حالتن جي ڪري، شروعاتي طور تي 6 ماڊولر ڊزائينون تيار ڪيون ويون آهن، سڀني 12 ضلعن لاءِ 6 ماڊلر ڊيزائن تيار ڪيا ويا آهن. جن مان 2 ڊزائينون ضلعي ٽنڊو محمد خان لاءِ استعمال ڪيون ويون آهن.. اهو پڻ هن باب ۾ ذڪر ڪيو ويو آهي ته سليڪٽ پروجيڪٽ تحت تعمير ٿيندڙ اسڪولن جي عمارتن کي روشن ۽ هوادار رکيو ويندو، جنهن تي اونهاري جي گرميءَ جي شدت اثرانداز نه ٿيڻ جهڙين خاصيتن جو ذڪر پڻ ڪيو ويو آهي. تعمير جي دوران هڪ اهم پهلو مزدورن جو انتظام آهي، ان بابت پڻ تفصيل سان آگاهي ڏني وئي آهي جهڙوڪ ليبر ڪيمپ ۽ مزدورن لاءِ پيئڻ ۽ ٻئي واهي لاءِ پاڻي جو بندوبست وغيره. هڪ ٻيو اهم پهلو جنهن کي تعمير دوران گهڻي ڌيان ڏيڻ جي ضرورت آهي، اڏاوتي مٽيريل ۽ ٻئي سامان کي جوڳي انداز ۾ سنڀالڻ ۽ محفوظ ڪرڻ، خاص طور تي اهڙو مٽيريل جنهن سان ڪنهن نقصان ٿيڻ جو انديشو هجي، اهو پڻ هن باب ۾ بيان ڪيو ويو آهي. اسڪولن جي اڏاوت دوران اسڪول پرنسپل پڙهائيءَ ۽ تدريسي ڪمن ۾ رخنو پئجي سگهي ٿو، انڪري تعليم کي پهچندڙ ڪنهن امڪاني نقصان کان بچڻ لاءِ موجود گائيڊلائين تحت تعليم جي ضلعي ۽ تعلقي آفيسرن ۽ مقامي آباديءَ جي گڏيل سهڪار سان ”متبادل اسڪول جو بندوبست“ ڪيو پيو وڃي. ان جو تفصيل هن باب ۾ پڻ ڏنو ويو آهي.

اي ايس 4: هي باب ٽنڊو محمد خان ضلعي جي 21 اسڪولن جي ذيلي منصوبن لاءِ ماحولياتي ۽ سماجي بنياد فراهم ڪري ٿو. ضلعي جي آبادي لڳ ڀڳ 726,119 آهي جيڪا 143,956 گهرن ۾ رهائش پذير آهي. تجويز ڪيل اسڪولن جي اڏاوت جا منصوبا موجوده پرائمري اسڪولن کي ٻيهر تعمير ڪرڻ آهن. چونڊيل اسڪولن جي گهڻائي (95.24%) ڳوٺاڻن علائقن ۾ جڏهن ته باقي 4.76% شهري ۽ نيم شهري علائقن ۾ تعمير ٿيل آهن. هن اسٽڊي (مطالعي) ۾ ڪيترن ئي پهلوئن کي سامهون رکيو ويو آهي، جن ۾ ٽوپوگرافي، ارضيات، آبهوا، زمين جي مٿاڇري تي موجود پاڻيءَ جي سطح ۽ جر جي پاڻي جا وسيلو، هوا ۽ ماحول ۾ موجود گوڙ جو مقدار ۽ معيار، مٽي ۽ آبي ۽ فضائي جيوٽ ۽ سماجي-اقتصادي لڦاڻن جهڙوڪ ڊيموگرافي، معيشت، ۽ تعليم شامل آهن.

ٽنڊو محمد خان ضلعي جي جاگرافيائي بيهڪ زرخيز ميدانن واري آهي، جيڪا زراعت کي هٿي وٺرائي ٿي، هتي جي مٽي چيڪي ۽ وارياسي آهي ۽ زلزلي جي سرگرمي گهٽ آهي..

ٽنڊو محمد خان ضلعي ۾ اونهاري ۾ تمام گهڻي گرمي ٿئي ٿي ۽ سياري ۾ گرمي پد ٿڌو ۽ خشڪ رهي ٿو. چوماسي جون برساتون مختلف انداز سان اثر انداز ٿين ٿيون، مون سون جي برساتن سبب اسڪول جي عمارتن کي وڏو نقصان ٿي سگهي ٿو. اڪثر سبب پروجيڪٽ سائين ۾ پيئڻ جي پاڻي جا ذريعو نلڪا آهن، هڪ ضمني پروجيڪٽ ۾ گڏيل اسڪيم آهي. بهرحال، پاڻي جي معيار جي جائزي مان خبر پوي ٿي ته ان ۾ آلودگي آهي، خاص طور TDS جو مقدار وڌيل آهي. فضائي هوا جي معيار جي نگراني SEQS جي تعميل کي ظاهر ڪري ٿي، پر تعميراتي سرگرميون شايد هوا جي معيار ۽ شور جي سطح لاءِ خطرو بڻجي سگهن ٿيون، خاص ڪري ڳوٺاڻن ۽ شهري علائقن ۾. ضلعي ۾ وسيع جيوٽائي تنوع جو مشاهدو ڪيو ويو آهي، جڏهن ته، ذيلي پروجيڪٽ وارن علائقن مان گهٽ ۾ گهٽ/ڪنهن به خرابي جي تجويز نه ڏني وئي آهي، جن ۾ عام نباتات ۽ جانورن جي نسلن جي نشاندهي ڪئي وئي آهي. ڪابه جيوٽ يا خطرناڪ نسلن کي رڪارڊ نه ڪيو ويو آهي. ڪو به ذيلي پروجيڪٽ سائين جي نشاندهي ٿيل رامسر سائيٽ يا جهنگلي جيوٽ جي پناه گاه وارن علائقن ۾ موجود ناهي. ضلعي ۾ صحت جون ڪيتريون ئي سهولتون آهن، پر سنڌ جي مجموعي صحت جي بنيادي ڍانچي جي مقابلي ۾ فرق موجود آهن. زميني پاڻي بنيادي ذريعو آهي، پر صفائي جو بنيادي ڍانچو بهتر نه آهي، جنهن ڪري مسئلا پيدا ٿين ٿا جهڙوڪ کليل رفع حاجت. ضلعي ۾ ڪيترائي اسڪول آهن، پر بنيادي ڍانچي ۽ صنفِي برابري جي حوالي سان مشڪلاتون موجود آهن. MPI مطابق سنڌ جي سراسري جي پيٽ ۾ ٽنڊو محمد خان ۾ غربت گهڻو رخي شڪل ۾ موجود آهي. ننڍا ننڍا تڪرار مقامي طور تي حل ڪيا ويندا آهن. جنهن مان هڪ پرامن ماحول جي نشاندهي ٿئي ٿي. موبائيل ڪميونيڪيشن ٽائين پهچ سگهي آهي، پر اسڪولن ۽ مختلف علائقن ۾ بجلي جي فراهمي جي صورتحال الڳ الڳ آهي. ضلعي جي معيشت زراعت، چوپائي مال ۽ مڇيءَ ۽

صنعتن تي دارومدار رکي ٿي. منصوبي جي ماحولياتي تفصيل ۽ تصويرون باب 4 ۾ ڏنيون ويون آهن. E&S چڪاس جو خلاصو هن رپورٽ جي ضميمي ب ۾ ڏنو ويو آهي.

اي ايس 5: ٽنڊو محمد خان ضلعي ۾ پروجيڪٽ لاءِ اسٽيڪ هولڊرز جي مشاورت جو عمل وسيع ۽ جامع رهيو آهي، جنهن ۾ مختلف اسٽيڪ هولڊرز کي ڪيترن ئي سطحن تي شامل ڪيو ويو آهي. اسٽيڪ هولڊرز ۾ پروجيڪٽ جي متاثر پارٽين، ٻين دلچسپي رکندڙ ڌرين ۽ پوئتي پيل، ڪمزور گروپن کي شامل ڪيو ويو آهي. تعلقہ سطح جي تيرهن مشاورتي گڏجاڻين ۾ 511 ماڻهن شرڪت ڪئي، جن ۾ قابل ذڪر % 50.09 سيڪڙو عورتن جي حاضري، عام ماڻهن جي دلچسپي کي ظاهر ڪري ٿي. انهن مشاورتن ۾ تعليم ۽ سماجي پلائي واري کاتي جا نمائندا، سول سوسائٽي جي تنظيم، معذورن جي حقن جي گروهن، اقليتي نمائندن، والدين، استادن ۽ شاگردن شامل هئا. مشاورت لاءِ ڪيل انهن ويهڪن ۾ ثمر آور گفتگو ۽ ڳالهين ذريعي اسڪول جي چونڊ کان وٺي WASH جي سهولتن ۽ مزدورن جي پورهئي تائين جهڙن سمورن معاملن تي آگاهي ۽ ويچار وٺڻ ۾ مدد حاصل ٿي ۽ مقامي ماڻهن جي ضرورتن جي هڪ اجتماعي فهر مان لاپ ورتو ويو. چوڪرين جي تعليم ۽ مجموعي طور اسڪول جي بهتري لاءِ ان جي امڪاني فائدين کي تسليم ڪندي، منصوبي جي حوالي سان ڪميونٽي جي مثبت جذبي تي زور ڏنو ويو آهي. خاص تفصيل ضميمي H & I ۾ ڏنل آهن.

اي ايس 6: مثبت اثر: تجويز ڪيل ذيلي پروجيڪٽ جي حوالي سان اها توقع ڪئي وئي آهي ته اهي وڏي حد تائين مقامي ماڻهن ۽ ملڪ لاءِ فائديمند ٿيندا، گڏوگڏ:

- اسڪولن ۾ ٻارن جي داخلا ۾ اضافو ٿيندو. خاص طور تي نياڻين جي تعليم کي هٿي ملندي.
- نئين سر تعمير ٿيندڙ اسڪول وڌيڪ سازگار تعليمي ماحول فراهم ڪندا ۽ اسڪولن تائين پهچڻ لاءِ سفر جي فاصلي کي به گهٽائيندا.
- ٽوائلس ۽ واش رومن جي سهولتن جي تعمير سان اسڪولن ۾ صفائي جي نظام کي بهتر ڪيو ويندو، ۽ اهڙي طرح صحت جي صورتحال بهتر ٿيندي.
- اڏاوت جي عرصي دوران هنرمند ۽ نير هنرمند ماڻهن کي جُز وقتي روزگار حاصل ٿيندو.
- شاگردن جي وڌندڙ داخلا جي گهرج کي پورو ڪرڻ لاءِ وڌيڪ عورت استادن جي ملازمت يا ڀرتيءَ کي هٿي وٺائيندو.

استادن لاءِ تدريس جي شعبي جي نوڪريءَ کي اطمينان بخش ملازمت جي احساس ۾ وڌارو آڻيندو جنهن سان اسڪول ۾ مثبت ماحول جڙندو.

- تعليمي نظام ۾ والدين جي فائديمند شموليت کي فروغ ڏيندو.

تجويز ڪيل منصوبي جا ممڪن منفي اثر.

ٽنڊو محمد خان ضلعي ۾ 21 اسڪولن جي نئين تعمير ۽ بحاليءَ جو ڪم ناگزير طور تي ماحول جي حياتياتي ۽ سماجي حصن کي مختلف درجي جي منفي اثرن جهڙوڪ عارضي شور ۽ گوڙ، فضائي گدلاڻ، پاڻي جي گدلاڻ، سالڊ ويسٽ ۾ اضافو ڪندو، ملازمت (پورهئي) دوران صحت ۽ سلامتيءَ جو خطرو پيدا ٿي سگهي ٿو. مقامي آباديءَ جي صحت ۽ سلامتيءَ جا خطرا، امڪاني جنسي استحصال ۽ بدسلوڪي/جنسي هراساني جا خطرا، ٻارن جي مزدوري وغيره انهن امڪاني منفي اثرن جو خلاصو هن رپورٽ جي جدول 35 ۾ بيان ڪيو ويو آهي.

اي ايس 7: پوري منصوبي جي پڄاڻي تائين ماحولياتي ۽ سماجي انتظام ۽ مانيٽرنگ پلان ڪيترن ئي حساس جزن تي مشتمل آهي جيئن ماحولياتي ۽ سماجي تحفظات جي اثرائتي نفاذ کي يقيني بڻائي سگهجي. ESMMP جا اهم حصن ۾ عمل درآمد جو ادارتي فريم ورڪ، نگراني، رپورٽنگ جو طريقو، ٽين ڌر کان چڪاس ڪرائڻ ۽ لاڳاپيل ڌرين جو ڪردار شامل آهن. سنڌ ايجوڪيشن ۽ لٽريسي ڊپارٽمينٽ، پروجيڪٽ مئنيجمينٽ ۽ امپليمينٽيشن يونٽ، ڊيزائن ۽ سپرويزن صلاحڪار ۽ ٻين فني ۽ مالياتي سهڪاري ادارن جي سهڪار سان هن منصوبي جي عمل درآمد ڪندڙ ادارو

هوندو. نگراني ۽ رپورٽنگ ڪيترن ئي سطحن تي ڪئي ويندي. بشمول پروجيڪٽ مئنيجمينٽ ۽ امپليمينٽيشن يونٽ، ڊيزائن ۽ سپرويزن صلاحڪار ۽ نيڪيدارن جي سطح تي. منصوبن جي اثرائتي عملدرآمد کي يقيني بنائڻ لاءِ ٽين ڌر کان تصديق، وڌيڪ احتساب، ماحولياتي ۽ سماجي تحفظ کي تعميل کي يقيني بنايو ويندو. مختلف لاڳاپيل ادارن جا ڪردار ۽ ذميواريون جن ۾ بشمول پروجيڪٽ مئنيجمينٽ ۽ امپليمينٽيشن يونٽ، ڊيزائن ۽ سپرويزن صلاحڪار، ماحولياتي ۽ سماجي تحفظ جا ماهر شامل آهن، واضح طور تي بيان ڪيل آهن. جيڪي موثر رابطا ڪاري ۽ عملدرآمد کي يقيني بنائيندا. مخصوص پلان جهڙوڪ نيڪيدار جو ماحولياتي ۽ سماجي تحفظ جو پلان، ليبر مئنيجمينٽ طريقو ڪار، ڪئمپ مئنيجمينٽ پلان، گدلاڻ کي ڪنٽرول ڪرڻ جو پلان، ڪچري جي انتظام ڪاري جي تفصيلي حڪمت عملي، ٽريفڪ ڪنٽرول، خطري واري سامان جي سنڀال، پيشه ورانه صحت ۽ تحفظ ۽ ڪميونٽي جي صحت ۽ تحفظ شامل آهن.

ESMP جي عمل درآمد لاءِ (هڪ سال جي تخميني طور) 17,496,600/ روپيا مختص ڪيل بجيٽ آهي جنهن ۾ شڪايت جي ازالو جي نظام يعني گريونس ريڊريس ميڪنزم (GRM) هلندڙ ۽ عام ڪميونٽي جي مدد جون ضرورتون شامل آهن. انهيءَ فنڊ کي ESMP بل ۽ بل آف ڪائونٽي (BOQ) هڪ مددي سهولت طور تي شامل ڪيو ويو آهي. ESMP جي نفاذ ۾ تعميراتي نيڪيدار (CC)، پروجيڪٽ مئنيجمينٽ ۽ امپليمينٽيشن يونٽ، ڊيزائن ۽ سپرويزن صلاحڪار جون صلاحون شامل آهن، تعميراتي نيڪيدار (CC) بنيادي طور تي تجويز ڪيل تخفيف جي قدمن تي عمل درآمد کي يقيني بڻائڻ جو ذميوار هوندو، جيڪي معاهدي جي دستاويزن جو حصو هوندا. ان ڪري ان ۾ ماحولياتي تحفظ جي لاءِ حفاظتي قدمن جي لاڳت الڳ سان دستاويزن ۾ شامل آهي، جيڪي معاهدي جو لازمي حصو هوندا. بهرحال جيڪڏهن CC منصوبي تي عمل درآمد ۽ رپورٽنگ جي صحيح طريقي کي لاڳو ڪرڻ ۾ ناڪام ٿئي ٿي ته مجاز ڌريون اي ايس ايم پي جي تعميل سميت معاهدي تي عملدرآمد جي سرگرمين کي آسانيءَ سان هلائڻ لاءِ معاهدي جي ٻين شرطن جي تعميل کي لاڳو ڪندو. اها سفارش ڪئي وئي آهي ته منصوبي تي عملدرآمد سان لاڳاپيل سڀئي بل، ادائگيون ڊيزائن ۽ سپرويزن (DSC) ماحولياتي ۽ سماجيات پاران منظور تصديق ٿيل هونديون. جيستائين عملدرآمد جي تعميل نه ٿي ڪئي وڃي، ايسٽائين عبوري ادائگي جي سرٽيفڪيٽن (آءِ پي سيز) عملدرآمد واري رقم کڻي ويندي.

اي ايس 8: سليڪٽ پروجيڪٽ جي اندر شڪايتن جي ازالو جو طريقو ڪار (GRM) ٺاهيو ويو آهي، موثر طريقي سان پراجيڪٽ جي سرگرمين سان لاڳاپيل شڪايتن کي حل ڪرڻ لاءِ عالمي بئنڪ جي ماحولياتي ۽ سماجي معيارن (ESSs) تي عمل ڪندي. تعميراتي سائيت جي سطح تي، ڪميونٽي رابطا آفيسر (CLOs) ۽ شڪايتي فوڪل پرسن (GFPs) جي اڳواڻي ۾ شڪايتن جي ازالو جا سيل (GR Cells) پروجيڪٽ متاثر ماڻهن (PAPs) پاران اٿاريل مسئلن جي حل لاءِ ڪليل رابطي ۽ تعاون کي يقيني بڻائين ٿا. پيچيده شڪايتون PMIU سطح تي مرڪزي گريونس ريڊريس ڪميٽي (GRC) ڏانهن آڻيائون وڃن ٿيون، جنهن وٽ هڪ اليڪٽرانڪ ڊيٽابيس آهي، جنهن ۾ انهن شڪايتن جي ڊيٽا محفوظ رهي ٿي ۽ مرڪزي ڪميٽي سڄي عمل جي نگراني ڪري ٿي، منصفانه ۽ تيز حل کي يقيني بڻائي ٿي. حساس شڪايتن کي حل ڪرڻ لاءِ خاص ڌيان ڏنو وڃي ٿو جهڙوڪ صفا تشدد يا جنسي حراسگي يا تشدد (SEA/SH ۽ VAC). ان سان گڏوگڏ مزدورن جي شڪايت جي ازالو جو هڪ ميڪنزم پورهئي ۽ پورهين جي مقرر پئمان جي تعميل کي يقيني بڻائي ٿو ۽ سازگار هر آهنگي سان ڪم ڪرڻ جي ماحول کي فروغ ڏئي ٿو. GRM يعني شڪايتن جي ازالو جو ميڪنزم اسٽيڪ هولڊرز جي شموليت، صفا ذميدارين ۽ ثقافتي موزونيت تي زور ڏئي ٿو، عالمي معيارن سان مطابقت رکندي عوام جي خدمت جي هاڪاري ترسيل ۽ مقامي آبادين جي چڱ پلائيءَ تي زور ڏئي ٿو.